

Om samtal som tillåter mellanrum

Hammar om Hammarskjöld

KG Hammar romandebuterar vid 81 års ålder. Varför skulle en teolog, docent i kyrkohistoria och tidigare ärkebiskop i Sverige vilja skriva en roman om Dag Hammarskjölds sista timmar och tankar? Hammar har visserligen länge haft ett inre och yttre samtal med Hammarskjöld och dennes postumt utgivna *Vägmärken*. För 20 år sedan skrev KG Hammar boken *Vägen valde dig: meditationer över Dag Hammarskjölds 'Vägmärken'*.

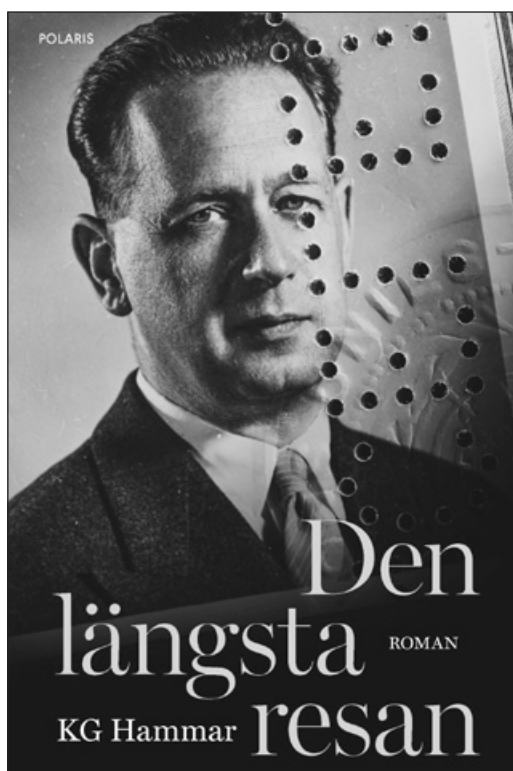
Handlingen i debutromanen utspelar sig den 17 september 1961, då Hammarskjöld tar flyget på väg till ett möte med Moïse Tshombe i ett försök att skapa fred i Kongo-Katanga. Det blev Hammarskjölds sista resa. Planet störtade strax före ankomst, alla ombord omkom och ingen klarhet finns ännu idag om vad som riktigt hände. Det finns däremot goda biografier över Dag Hammarskjöld, bland annat Henrik Berggrens *Dag Hammarskjöld: att bära världen* (2016) och den prisbelönade filmen *Hammarskjöld* av Per Fly (2023). Avsikten med KG Hammars bok är inte att ge en biografisk skildring. Romanens titel anspelar på ett av Hammarskjölds ”vägmärken”: *Den längsta resan är resan inåt*.

Ett gediget forskningsarbete kan skönjas bakom boken. Avkoloniseringsprocesserna i Afrika, mistänksamheten i relationerna mellan stormakterna under kalla kriget och det intellektuella och mystikens filosofiska arv hos Hammarskjöld sammanflätas ledigt med reflektioner om Förenta nationernas och generalsekreterarens möjligheter och begränsningar. Man påminns om de många svåra tiderna i mänsklighetens senaste århundranden. Danmarks koloniala

förflutna åskådliggörs genom Christiansborg, numera Osu Castle i Ghana. Hammarskjölds uppskattning av abstrakt konst och litteratur och minnen av samtal med föräldrarna och med ett fåtal goda vänner följer en inre logik. Målet är freden, både den inre och den yttre, avslöjar författaren själv, med hjälp av Hammarskjölds ord.

Samtalet, det inre samtalet liksom det yttre, är det som står i fokus, tänker jag när jag har avslutat den långsamma läsningen av boken med blyertspennan i handen. Hammarskjöld hade påbörjat en översättning av Martin Bubers religionsfilosofiska huvudverk *Ich und Du*, uppmanad av Buber själv. Hammarskjöld och Buber hade träffats några gånger tidigare och de hade diskuterat Israels relationer till Palestina och grannarna i regionen, liksom Bubers filosofi om de mellanmännsliga relationerna. Vi betraktar ofta andra som förutbestämda objekt, menade Buber. Vi betraktar den andre som ett Det. Ett Du kan däremot framträda i ett ögonblick som är fritt från kausalitet, det vill säga ”inte som en del av ett orsakssamband”. Här finns minst sagt en spänning med vårt vanliga sätt att tänka på politik, diplomati, juridik, mänsklig kommunikation.

Vi är vana att planera noga, utreda möjliga konsekvenser i olika scenarier och att förbereda oss för olika alternativ. Vi bör ha våra förväntningar och till och med krav tydligt utstakade, enligt detta tanke-mönster. Så gör de flesta av oss i det privata och i det offentliga, också i samhällsstyrningen och i de internationella organisationerna. Det rationella tänkandet – rationellt utgående ifrån vår egen ståndpunkt – är det sätt vi är vana vid och förväntade att följa. Buber och Hammarskjöld, tillsammans med Hammar, vill mana oss att tänka annorlunda och fokusera på människors och samhällets olika förutsättningar

Onslag: Mono Studio AB

och önskningsar, snarare än på vår föreställning om hur olika frågor bör hanteras.

I en sådan läsning har boken direkta implikationer för sättet att hantera diplomatins, folkkrättens, juridikens och FN:s framtid. Bilden som stannar hos mig efter läsningen är bilden av ett välgörande, ja till och med livsnödvändigt, tomrum mellan ett Jag och ett Du. Jag kan inte definiera Dig i förväg. Jag kan inte ensam diktera ramarna för vår relation. Hammar-skjöld ställer sig frågan, ”på vilket sätt kan jag övertyga Tshombe om att han kan våga framträda som ett Du, som ett subjekt och inte ett objekt för mina eller FN:s planer med Katanga?”. *Tyst diplomati* ses här som en ”livsinställning” snarare än som en metod. Målet är att tillåta att Du framträder, genom att lämna mellanrummet tomt och genom att släppa taget om alla planer. Fokus förflyttas härmed från *freden som ändamål och resultat till fred som en ständig relation och process*. Frågor om deltagande, lyssnande, samtal och den gemensamma definitionen av vad rättvisan innebär i olika situationer kräver ödmjukhet, öppenhet och tid.

Hammars roman är lågmäld, mångbottnad och skrämmande aktuell. Spänningarna och konflikterna inom och mellan samhällen och stater ökar. Tonen är

ofta hård, anklagande och oförsonlig. Men det finns andra sätt att tänka och att handla på. Ty arbetet för fred ”måste ske *sub specie aeternitatis*”, det vill säga under evighetens perspektiv enligt Baruch Spinoza, 1600-tals mystikfilosof som citeras i boken. Det är fint att förlaget Polaris samtidigt även har givit ut en ny översättning av Martin Bubers *Jag och Du*, översatt av Andreas Ekvall med förord av KG Hammar (2024).

Följderna av ett sådant nygammalt sätt att tänka och handla, med fokus på samtalet och relationen mellan ett jag och ett du, syns även i den inhemska juridiska verkligheten. De allt kortare remisstiderna och bristen på svenska översättningar i lagberedningsprocessen i Finland, något som har påtalats av bland andra Justitiekanslern (se Årsberättelse 2023)¹, kan kritiserars både utifrån rättssäkerhets- och laglighets-synpunkt, men även filosofiskt, utifrån en öppen och samtalsinriktad livshållning i samhället i stort. Staten undanhåller oss möjligheten att framträda som ett medborgar-Du när tidspress ständigt återopas som förklaring till bristande insyn, höranden och remissförfaranden. Vårt samtal i det offentliga börjar och slutar inte i och med vår rätt till allmänna val eller vår tillgång till blixtsnabba och förenklande sociala medier.

Till formatet är romanen relativt kort med sina 128 sidor. Boken är vackert formgiven, något Hammar-skjöld säkert skulle ha uppskattat. Trots det lilla formatet är boken ett idémässigt rikt verk som skapar öppningar mot filosofin, mystiken, teologin, konsten, litteraturen, diplomatin och de internationella relationerna. Formatet och tilltalet förkroppsligar budskapet genom att lämna tillräckligt tomrum för läsaren att lära sig nytt, tänka, tolka och söka vidare. Läsaren som ett Du tillåts framträda. Boken bekräftar en erfarenhet man ofta har som läsare: några av de mest betydelsefulla böckerna är små. De tar inte stort utrymme i bokhyllan eller på nattduksbordet. *Den längsta resan* är en sådan liten angelägen bok.

SIA SPILIOPOULOU ÅKERMARK

KG Hammar: *Den längsta resan*. Polaris 2024.

¹ Justitiekanslerns i statsrådet berättelse för år 2023. Helsingfors 2024. *Justitiekanslern.fi*; <https://tinyurl.com/3c9eub6w>